

Nagehan ÖZSOY ÇALIŞ* Şenol BABUŞCU** Adalet HAZAR***

* Başkent Üniversitesi, Bankacılık ve Finans Bölümü Doktora Öğrencisi, Ticaret Uzmanı, nagehanozsoy@gmail.com

** Prof. Dr., Başkent Üniversitesi, Bankacılık ve Finans Programı, Bölüm Başkanı, babuscu@baskent.edu.tr

*** Prof. Dr., Başkent Üniversitesi, Bankacılık ve Finans Programı, ahazar@baskent.edu.tr

Bir Tarımsal Kredi Olarak ELÜS Rehni Karşılığında Kredi Kullandırımı

Özet

Bu çalışmanın amacı, Elektronik Ürün Senedi (ELÜS) rehni karşılığında kullanılan kredilerin lisanslı depoculuk sistemi ve tarımsal krediler açısından yerini ve önemini ortaya koymaktır. Çalışmada nicel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Bu çerçevede, ELÜS'lerin yaygın olarak işlem görmeye başladığı 2018 yılından itibaren üç yıllık veriler analiz edilmiştir. Örneklem olarak ELÜS işlem hacmi en fazla olan ve sektördeki hacmin yarısından fazlasını teşkil eden iki banka seçilmiştir. Çalışmanın, ELÜS rehni karşılığı kullanılan krediler üzerine yapılan ulusal ilk çalışma olması açısından katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Çalışma konusu, bu kredi imkanının lisanslı depoculuk sektörünün gelişimi ve tarımsal üreticilerin finansmana erişimi açısından taşıdığı önem nedeniyle araştırmaya değer bulunmuştur. Çalışmada, yıllar itibarıyla ihraç edilen ELÜS hacminin ve rehne konu olan ELÜS hacminin arttığı, ancak rehne konu olan ELÜS hacminin toplam ihraç edilen ELÜS miktarına oranının artmadığı, toplam tarımsal krediler arttıkça ELÜS rehni karşılığında kullanılan kredilerin de arttığı, ELÜS rehni karşılığında kullanılan kredilerin artış hızının toplam tarımsal kredilerin artış hızından fazla olduğu, ancak ELÜS karşılığı kredilerin toplam tarımsal krediler içindeki payının düşük olduğu ve lisanslı depoculuk sistemindeki depolama kapasitesi arttıkça ELÜS işlem hacminin ve rehne konu olan ELÜS hacminin de arttığı saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Elektronik Ürün Senedi, ELÜS, Lisanslı Depoculuk, Tarımsal Kredi.

JEL Sınıflama Kodları: Q14, Q13, Q18

Use of Credit in Exchange of Pledge of Electronic Product Bill as an Agricultural Credit

Abstract

The aim of this study is to reveal the place and importance of the credits extended in exchange of pledge of the Electronic Product Bill (ELÜS) in terms of licensed warehousing system and agricultural credits. Quantitative research method was used in the study. In this framework, three years of data since 2018, when ELÜSs began to be widely traded, were analyzed. As the sample, two banks with the highest transaction volume of ELÜS and representing more than half of the volume in the sector were selected. It is thought that the study will contribute to the fact that it is the first national study on credits extended in exchange of pledge of ELÜS. In addition, the subject of study is worth researching because of the importance of this credit facility in terms of the development of the licensed warehousing sector and the access of agricultural producers to finance. In the study, the amount of ELÜS issued and the amount of ELÜS subject to pledge increased over the years, but the ratio of the amount of ELÜS subject to pledge did not increase, as the total agricultural loans increased, the loans made in return for the ELÜS pledge also increased, It has been determined that agricultural credits have a higher rate of increase, but the share of agricultural credits extended in exchange of pledge of ELÜS in total loans is low, and as the storage capacity in the licensed warehousing system increases, the transaction volume of ELÜS and the amount of ELÜS subject to pledge also increase.

Keywords: Electronic Product Bill, ELÜS, Licensed Warehousing System, Agricultural Credit.

JEL Codes: Q14, Q13, Q18

Giriş

Tarım ürünlerinin üretimine ve ticarete konu olmasına ilişkin hususlar, bu ürünlerin ülkelerin sosyal ve ekonomik hayatında temel bir yer teşkil etmesi nedeniyle önemle üzerinde durulan bir alanı oluşturmaktadır. Başlıca tüketim maddeleri olan tarım ürünlerinin yeterli miktarda üretilmesi ve sağlıklı koşullarda saklanarak etkin bir şekilde pazarlanması, tarım ürünleri ticaretine yönelik ana faaliyet noktaları olarak öne çıkmaktadır.

Tarım ürünleri, çeşitli sınıflandırmalara tabi olsa da, ticarete konu olmaları açısından uzun süreli depolama imkanı olan ürünlerin ayrı olarak kategorize edilmesi, bu çalışmanın da konusunu oluşturan lisanslı depoculuk sistemine giden yolu oluşturmaktadır.

Lisanslı depoculuk sistemi, uzun süre depolanabilen temel veya işlenmiş tarım ürünlerini konu almaktadır. Bu ürünlere örnek olarak, hububat, baklagiller, yağlı tohumlar, pamuk, fındık, antepfıstığı, zeytin, zeytinyağı, kuru kayısı, kuru üzüm ve süt ürünleri verilebilir. Bir ürünün lisanslı depoculuk sistemine konu olabilmesi için, ulusal çapta genel kabul görmüş kalite ve sınıflandırma kriterlerine göre standardize edilebilmesi gereklidir. Ülkemizde görece yeni sayılabilecek bu sistemde, yeterli alt yapı, donanım ve insan kaynağına sahip modern lisanslı depolarda söz konusu ürünlerin uygun ve güvenli bir şekilde depolanması ve bu ürünleri temsil etmek üzere ihraç edilen ELÜS'lerin el değişimi ile ürünlerin ticareti yapılmaktadır. Sistemin amacı, arz ve talebi aylara yayarak tarımsal ürün ticaretinde dengeli fiyat oluşumunu sağlamak, ürünlerin kendisini temsil eden senetler aracılığıyla yalnızca arz döneminde değil yıl boyu pazarlanabilmesine ve böylece üreticilerin ürünlerini değerinde

satabilmesine imkan sağlamak, ürünleri temsil eden senetler karşılığında kredi kullanma imkanı ile üreticilerin finansmana erişimini kolaylaştırmak olarak özetlenebilir.

Dünyada lisanslı depoculuğun gelişimi, organize emtia borsalarının gelişimi ile birlikte olmuştur. Amerika Birleşik Devletleri'nde yerel ürünlerin pazarlanması için küçük pazarlar bulunmaktaydı. Emtia borsalarına temel oluşturan bu pazarlara yılın belli dönemlerinde çiftçiler ürünlerini getirmekteydi. Ürünlerin aynı dönemde satışa sunulması, arz fazlalığı ve dolayısıyla ürünlerin düşük fiyattan satılmasına neden olmaktaydı. Ayrıca bu durum, özellikle ürünlerin az olduğu yıllarda, yılın belli dönemlerinde kıtlık yaşanmasına yol açmaktaydı. Aynı şekilde, ürünlerini pazarlamak isteyen üreticiler ürünlerini yolların yetersiz olması nedeniyle pazara getirmekte zorlanmakta ve getirdikleri ürünleri depolayamamaktaydı. Bu durum, organize olan emtia borsaları sayesinde zamanla taşıma ve depolama imkanlarının gelişmesini, ileri tarihli teslimatlar için kontratlar yapılmasını beraberinde getirdi (Deniz, Özçelebi ve Hobikoğlu, 2011:169-170). Böylece, ürün borsacılığı sistemi başta spot işlemler yapan borsalar iken süreç içinde lisanslı depoların gelişmesi ile birlikte vadeli işlem yapan borsalara dönüşmüştür. Amerika Birleşik Devletleri'nde lisanslı depoculuk sistemine ilişkin ilk kanun 1916 yılında yayımlanmış (GTB, 215:25) ve ürünlerin üretim, depolama, dağıtım ve ihracat işlemlerinde lisans verme uygulaması başlamıştır (Doğaka, 2014:44). Lisanslı depoculuk sisteminin uygulandığı bir diğer ülke olan Kanada'da ilk düzenlemeler 1971 yılında yapılmıştır. Halihazırda, İngiltere, Romanya, Macaristan, Polonya ve Bulgaristan'da da lisanslı depoculuk uygulaması mevcuttur (Doğaka, 214:45-46).

Türkiye'de lisanslı depoculuk sistemine ilişkin yasal düzenleme 2005 yılında 5300 sayılı Tarım

Ürünleri Lisanslı Depoculuk Kanunu ile yapılmış, ilk lisanslı depo ise 2011 yılında kurulmuştur. Sisteme yönelik devlet teşviklerinin verilmesi, sistemin bilinirliğinin ve faydalarına yönelik sektör paydaşlarının farkındalığının artması ile birlikte özellikle son yıllarda çok sayıda lisanslı depo faaliyete geçmiştir.

Lisanslı depo işletmesince ihraç edilen ELÜS, lisanslı depoculuk sisteminin temelini oluşturmaktadır. ELÜS, ürünün mülkiyetini temsil ve rehnini temin eden kıymetli evrak olarak tanımlanabilecektir. Sistemin ilk kurulduğu yıllarda ELÜS alım satım işlemleri, Ticaret Bakanlığı tarafından yetkilendirilmiş 10 adet ticaret borsası uhdesinde bölgesel olarak yürütülmekteydi. 2019 yılında Türkiye Ürün İhtisas Borsası'nın (TÜRİB) kuruluşu ile birlikte bu işlemler ülke genelinde yapılmak üzere tek çatı altında toplanmıştır. Ülke genelindeki tüm yatırımcıların ELÜS alım satımı yapabilmesine imkan sağlayan bu gelişme ile birlikte, ELÜS'lerin bir yatırım aracı olarak yaygınlaşması ve böylece sektörel derinliğin sağlanması konusunda önemli bir adım atılmıştır.

Bu çalışmanın amacı, ELÜS rehni karşılığında kullanılan kredilerin lisanslı depoculuk sistemi ve tarımsal krediler açısından yerini ve önemini ortaya koymaktır. Çalışmada nicel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Bu çerçevede, ELÜS'lerin yaygın olarak işlem görmeye başladığı 2018 yılından bu yana olan üç yıllık veriler analiz edilmiştir. Örneklem olarak ELÜS işlem hacmi en fazla olan ve sektördeki hacmin yarısından fazlasını teşkil eden iki banka seçilmiştir. Veriler, söz konusu iki bankadan, Ticaret Bakanlığı, Merkezi Kayıt Kuruluşu (MKK) ve İstanbul Takas ve Saklama Bankası (Takasbank) yayınlarından derlenmiştir. Çalışmanın, ELÜS rehni karşılığı kullanılan krediler üzerine yapılan ve tespit edilebilen ilk çalışma olması açısından alana katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Ayrıca

çalışma konusu, bu kredi imkanının lisanslı depoculuk sisteminin gelişimi ve tarımsal üreticilerin finansmana erişimi açısından taşıdığı önem nedeniyle araştırmaya değer bulunmuştur.

Çalışmanın ilk bölümünde, lisanslı depoculuk sistemine ilişkin genel bilgilere, ikinci bölümünde sistemin işleyişi ve ELÜS'ün sistemdeki yerine yer verilmiş, üçüncü bölümünde ise ELÜS işlemlerine ve tarımsal kredilere ilişkin güncel veriler derlenmiş ve söz konusu veriler çerçevesinde elde edilen sonuçlar tartışılarak analiz edilmiştir.

1. Lisanslı Depoculuk Sistemi

Lisanslı depoculuk, depolamaya uygun, standardize edilebilen temel veya işlenmiş tarım ürünlerinin özelliklerine ve standartlara göre depolanması, bu ürünlerin kullanılacağı ya da satılacağı zamana kadar güvenli koşullarda saklanması ve ürün senetleri ile ürün ihtisas borsasında pazarlanması süreçlerini içeren bir sistemdir (Erbay, 2007:79).

Lisanslı depoculuk sisteminin faydaları aşağıdaki şekilde özetlenebilecektir:

- Üreticiler ürünlerini uygun koşullarda depolayabilmekte, böylece ürünlerini yalnızca hasat döneminde değil, yılın tüm dönemlerinde satışa sunarak fiyat artışlarından fayda sağlayabilmektedir.
- Tacir ve sanayiciler, ürünleri için depo inşa etmek yerine lisanslı depolarda ürünlerini depolayabilmekte, ayrıca talep ettikleri ürünleri lisanslı depolardan kalite standartları çerçevesinde güvenilir bir şekilde sağlayabilmektedir.
- Ürün senetlerinin teminat olarak gösterilebilmesi ile bankalardan bu senetler karşılığında kredi kullanılabilen ve böylece finansmana erişim kolaylaşmaktadır.

- ELÜS ile, ürünlerin alım ve satımı, ürünler fiziki olarak el değiştirmeksizin hızlı ve kolay bir şekilde yapılabilmektedir.
- Arz ve talebin sürekli değişkenlik gösterdiği tarım ürünleri piyasasında arz ve talep dengesinin ve fiyat istikrarının sağlanmasına katkı sunulmaktadır. Ayrıca, ticaretin kayıtlı bir şekilde yapılması, stok kontrol ve takibinin etkin bir şekilde yürütülmesi sağlanmaktadır.
- Ürünlerin kaliteleri laboratuvarlarca belirlenmekte, ürünlerin fiyatları kalitelere göre oluşmakta, fiyatlar şeffaflıkla takip edilebilmektedir.

Lisanslı depoculuk sisteminin, tarım sektörüne birçok açıdan fayda sağlayabileceği değerlendirilmektedir. Sistem sayesinde üretim planlamasının yapılabileceği ve ürünlerin katma değerinin yükseleceği, sanayicilerin piyasa ve fiyat oluşumları ile ilgili kararlarını vadeli işlem piyasaları ile destekleyebileceği, belli standartta ve kalitede hammadde tedariki açısından sistemin önemli katkılarının olacağı, ürünün kalite özelliklerine göre fiyatlanmasının üreticileri kaliteli ürün üretmeye teşvik ederek ürün standardizasyonu konusunda dış ticarete yaşanan sorunların önüne geçilebileceği belirtilmektedir (Karabaş ve Gürler, 2010:205-206). Lisanslı depoculuk sistemi kurumsal alt yapısı ile, tarım ürünleri ticaretini kolaylaştırmakta, ürün piyasalarının gelişmesine ve fiyat istikrarına katkı sunmakta ve pazar yapısını genişletmektedir (Erbay, 2007:79).

Lisanslı depoculuk sistemine ilişkin yasal düzenleme, 5300 sayılı Tarım Ürünleri Lisanslı Depoculuk Kanunu ile yapılmıştır. Sistem, Türkiye’de 2011 yılında Ankara’nın Polatlı ilçesinde yer alan 40.000 ton kapasiteli hububat, baklagiller ve yağlı tohumlar depolarına Ticaret Bakanlığı’nca faaliyet izni verilmesi ile fiilen uygulamaya geçmiştir.

1.1. Sistemin Mevcut Durumu

Lisanslı depoculuk sistemi kapsamında hububat, baklagiller, yağlı tohumlar, pamuk, fındık, kuru kayısı, zeytin ve antep fıstığı ürünleri fiilen depolanmaktadır. Zeytinyağı, kuru üzüm ve bazı süt ürünlerinin lisanslı depolarda muhafazasına ilişkin ürün tebliğleri hazırlanmış, ancak ürünler henüz fiilen depolanmaya başlamamıştır.

Lisanslı depo kuruluş izni alan şirket sayısı 260, lisans verilen lisanslı depo işletme sayısı ise 152’dir. Lisanslı depo kuruluş izni alan şirketlerin depo kapasitesi 01.12.2021 tarihi itibarıyla 8.314.542 ton’dur (Ticaret Bakanlığı, 2021). Faaliyette bulunan lisanslı depo işletmelerinin depolama kapasitesi, aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

Tablo 1: Lisanslı Depo Ürün Depolama Kapasiteleri

Ürün	Kapasite (Ton)	Pay (%)
Hububat	8.228.942	99,0
Zeytin	13.500	0,2
Pamuk	53.500	0,6
Fındık	11.600	0,1
Antep fıstığı	2.000	0,0
Kuru kayısı	5.000	0,1
TOPLAM	8.134.542	100,0

Kaynak: Ticaret Bakanlığı

Tablo 1’de yer aldığı üzere lisanslı depolarda en yüksek depolama kapasitesi hububata aittir. Lisanslı depoculuk sisteminin 2018-2020 yılları arasındaki gelişimi aşağıdaki tabloda özetlenmiştir:

Tablo 2: Lisanslı Depoculuk Sisteminin Yıllar İtibariyle Gelişimi

Yıl	2018	2019	2020
Kuruluş İzni Verilen Lisanslı Depo İşletmesi Sayısı	142	182	235
Faaliyet İzni Verilen Lisanslı Depo İşletmesi Sayısı	66	91	123
Mevcut Toplam Lisanslı Depo Kapasitesi (ton)	2.838.417	4.791.242	7.015.442
Öngörülen Lisanslı Depo Kapasitesi (ton)*	12.077.520	15.507.542	15.844.520

Kaynak: Ticaret Bakanlığı

* Öngörülen kapasite, kuruluş izni alan tüm lisanslı depoların faaliyet izni alması durumunda erişilecek depo kapasitesini ifade etmektedir.

Lisanslı depoculuk sisteminin güvenli ve etkin bir şekilde işlemesine yönelik olarak, lisanslı depo işletmelerinin kuruluşu, faaliyete geçmesi, yapacakları işlemler, kurucularda aranılan şartlar ve sistemdeki teminat mekanizmaları mevzuatta detaylı olarak düzenlenmiştir. Anonim şirket şeklinde kurulabilen tarım ürünleri lisanslı depo işletmelerinin kuruluşuna, ekonomik ihtiyaç ve etkinlik şartları göz önünde bulundurularak Ticaret

Bakanlığı'nca izin verilmektedir. Şirketin ödenmiş sermayesinin, bir milyon Türk Lirasından az olmamak üzere depolama kapasitesine göre Ticaret Bakanlığı'nca belirlenen tutarda olması, ilgili yönetmelikte gösterilen belgelerin ibraz edilmesi, şirket kuruluşunda aranılan şartlardır. Bu şirketlerin pay senetleri nama yazılı olarak düzenlenmekte olup, esas sözleşme, ortak ve ortaklık paylarının değişikliği yine Ticaret Bakanlığı'nın iznine tâbidir.

Mevzuatta belirli suçlardan hapis cezasına mahkûm olanların lisanslı depo işletmeleri, bu şirketlere ortak olmaları ve bu şirketlerde yönetici ve denetçi görevlerinde bulunmaları yasaklanmıştır. Ayrıca, kendi isteği ve iradesi dışında depoculuk lisansı iptal edilenlerin üç yıl boyunca lisanslı depo işletmeleri, bu şirketlere ortak olmaları ve bu şirketlerde yönetici ve denetçi görevlerinde bulunmaları da yasaktır. Lisanslı depo işletmelerinin yöneticileri, denetçileri ve personeli lisanslı depoculuk faaliyetleri kapsamında işledikleri suçlardan dolayı ceza sorumluluğu bakımından kamu görevlisi sayılmaktadırlar. Bu kişilerin düzenlediği evraklar da, Türk Ceza Kanunu'nun uygulanması açısından resmî evrak olarak kabul edilmektedir.

Lisanslı depoculuk faaliyetinde bulunmak için lisanslı depo faaliyet izni (lisans) alınması zorunludur. Kuruluş izni alan şirketler Türkiye Ticaret Sicili Gazetesi'nde ilan edilmektedir. İlan tarihinden itibaren en geç bir yıl içinde faaliyet izni alınması gerekmektedir. Söz konusu süre, gerektiğinde en fazla bir yıl daha uzatılabilmektedir. Bu süre içinde lisans için başvurmayan veya başvurusunun sonucunda kendilerine lisans verilmesi uygun görülmeyen kuruluşun lisans alma hakkı düşmektedir.

Lisans verilmesi sürecinde Ticaret Bakanlığı'nca oluşturulan bir inceleme komisyonu tarafından lisans talebinde bulunan işletmenin depo ve tesisleri yerinde incelenmektedir. Bu inceleme sonucunda uygun görülen ve ilgili yönetmelikteki bilgi ve belgeleri eksiksiz biçimde sunan şirkete anılan Bakanlıkça lisans verilmektedir. Verilen lisansın geçerlilik süresi iki yıl olup, gerekli şartların devamı halinde geçerlik süresi uzatılabilmektedir.

Sistemin güvenliğini sağlamak üzere sigorta ve depo teminatı olmak üzere iki önemli mekanizma bulunmaktadır. Lisanslı depo işletmeleri, lisans koşulu olarak işletme tesisleri ve depoladığı ürünler için ilgili yönetmelikte belirlenen risklere karşı sigorta yaptırmak zorundadır. Ayrıca, lisans almak için müracaat edenlerin, depo kapasitesinin ürün rayiç bedelinin %15'inden az olmamak üzere anılan Bakanlıkça belirlenen tutarda ve Lisanslı Depoculuk Tazmin Fonu adına ve lehine düzenlenmek suretiyle lisanslı depo teminatı vermesi zorunludur.

1.2. Sistemin İşleyişi

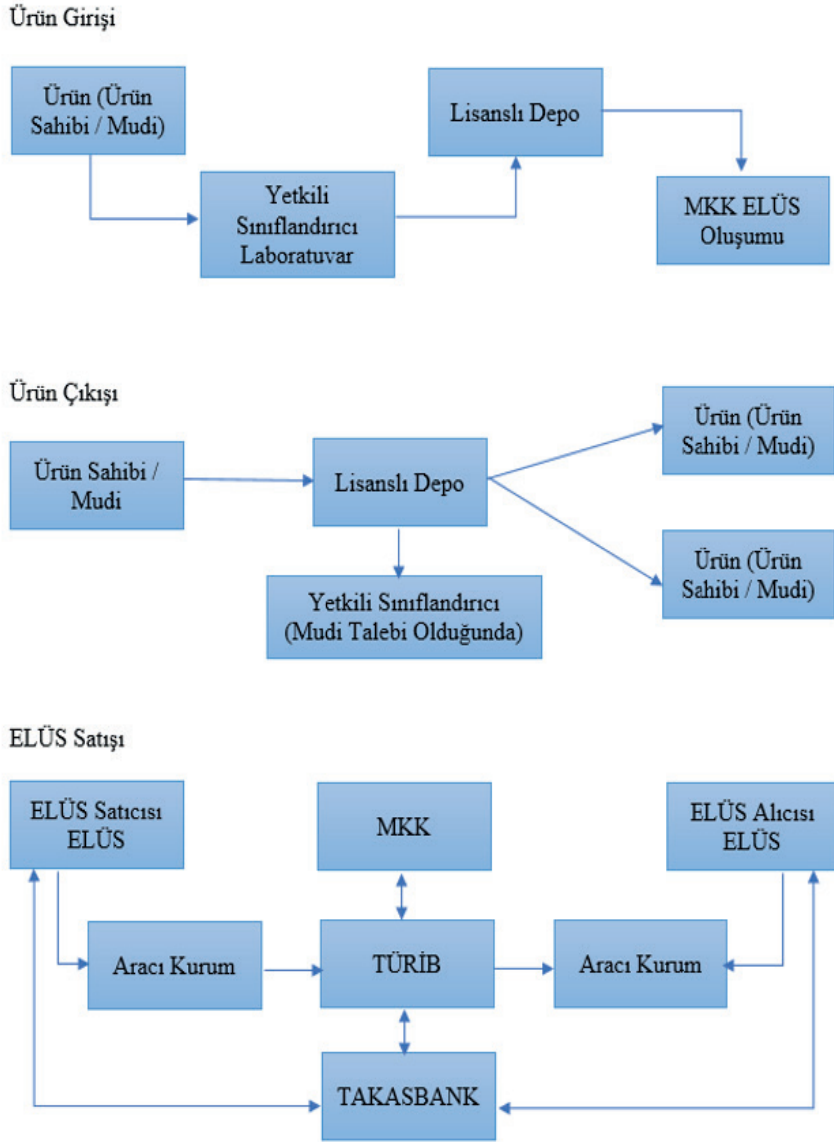
Lisanslı depoculuk sisteminde ilk aşama ürünlerin depoya getirilmesi ile başlamaktadır. Lisanslı depoya konulacak her ürünün analizinin yapılması, sınıf ve kalitesinin belirlenmesi gerekmektedir. Söz konusu analiz işlemleri Ticaret Bakanlığı'nca yetkilendirilen ve yetkili sınıflandırıcı olarak adlandırılan laboratuvarlarca yapılmaktadır. Bu laboratuvarlar lisanslı depoya getiren ürünlerin analizini yaparak başta ürünün adı, türü, hasat yılı, cinsi ve sınıfı olmak üzere ürünün piyasa fiyatının belirlenmesinde önemli olan değerleri tespit etmektedir. Lisanslı depoya getirilen bir buğday ürünü yetkili sınıflandırıcı laboratuvarı analizinden sonra sadece bir buğday olarak değil, tespit edilen değerlerden hareketle örneğin "anadolu kırmızı sert ekmeçlik birinci sınıf buğday" olarak nitelendirilmeye başlanmaktadır. Dolayısıyla

ürünlerin lisanslı depolarda depolanacağı yerin belirlenmesinden bu ürünlerin TÜRİB'de satışına ve fiyatının belirlenmesi aşamasına kadarki tüm aşamalarda yetkili sınıflandırıcı laboratuvarlar tarafından yapılan bu sınıflandırma ve isimlendirme kullanılmaktadır. Yetkili sınıflandırıcı laboratuvarları yaptıkları analizlerde ürün türlerine göre farklılık göstermek üzere Türk Standartları Enstitüsü'nce belirlenmiş ürün sınıflandırma kriterlerini ya da Ticaret Bakanlığı'nca belirlenmiş ürün kalite ve sınıflandırma cetvellerindeki kriterleri esas almaktadır.

Sistemde, ürünlere ilişkin analizlerin güvenilirliğini sağlamak amacıyla referans yetkili sınıflandırıcılık müessesesi öngörülmüştür. Referans yetkili sınıflandırıcılar, yetkili sınıflandırıcı lisansı almak üzere başvuruların tesis ve laboratuvarlarını Ticaret Bakanlığı'nın talebi üzerine incelemektedir. İnceleme sonrasında görev alanındaki yetkili sınıflandırıcıları düzenli olarak denetlemekte, ayrıca yetkili sınıflandırıcıların yapmış olduğu analizlere itiraz olması halinde ürünleri bir üst laboratuvar olarak analiz etmektedir.

Lisanslı depoya kabul edilen her ürüne karşılık, lisanslı depo işletmesince söz konusu ürünün mülkiyetini temsil eden ürün senedi düzenlenmektedir. Sistem ilk olarak basılı ürün senetleri ile uygulamaya geçmiş olmakla birlikte, 2014 yılından tüm lisanslı depolarda ELÜS uygulamasına geçilmiştir. Oluşturulan ELÜS'ler, TÜRİB'de tek bir elektronik platform üzerinden ulusal düzeyde işlem görmektedir.

Borsadaki seansın ardından elektronik ürün senetleri ve nakdin mudi hesapları arasındaki transferi Takasbank tarafından gerçekleştirilmektedir. Takasbank, alıcı hesabın yatırım hesabına elektronik ürün senedinin, satıcı tarafın hesabına ise gerekli kesintileri yaptıktan sonra kalan nakdin transferini gerçekleştirmektedir.

Şekil 1: Sisteme Ürün Girişi, Çıkışı ve ELÜS Oluşumu (Ankara Ticaret Borsası (ATB), s. 7'den alınmıştır)

2. Ürün Senetleri

Ürün senedi, belirli bir miktar ve kalitedeki bir malın, belirli bir mudi tarafından belirli bir depoya konulduğunu gösteren, depo işletmecisince düzenlenen kanıt niteliğinde bir belgedir. Uygun bir yasal ve düzenleyici çerçeve ile desteklendiğinde ürün senedi, herhangi bir fiziksel teslim olmadan mudinin diğer tarafa depolanmış bir mal için teminat hakkı tanınmasına izin veren resmi bir finansal araca dönüşmektedir. Bu durum, ürün senedinin bir kredi için zilyetliği temsil eden teminat olarak kullanılmasına imkan sağlamaktadır

(Miranda vd., 2019:629).

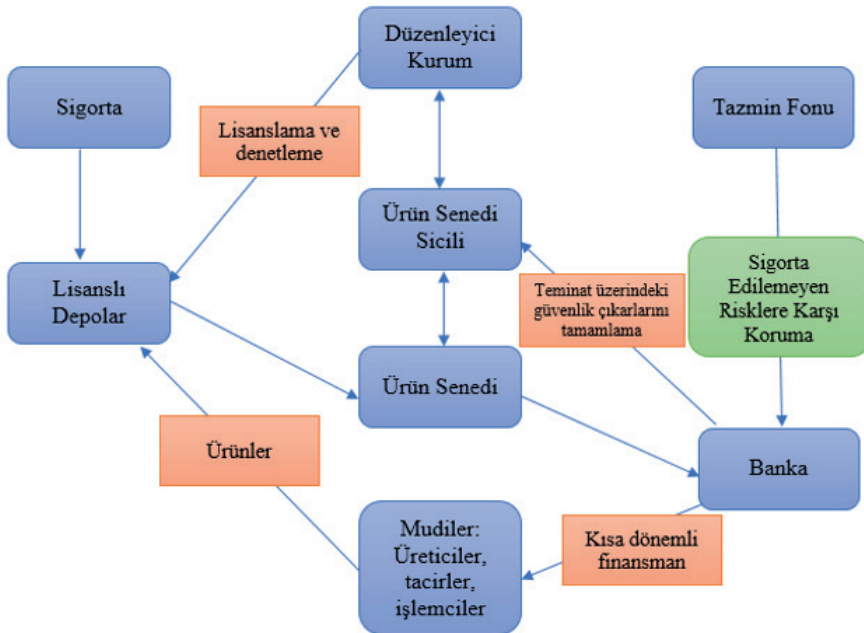
Ürün senedi finansmanı, gelişmiş ülke ekonomistleri ve uygulayıcıları tarafından, gelişmekte olan ülkelerdeki yoksul tarımsal üreticilerin karşı karşıya kaldığı temel pazarlama sorunlarına bir çözüm olarak destek görmektedir. Buna göre, uygun fiyatlı krediye ve güvenilir depolama tesislerine erişimi olmayan küçük toprak sahipleri fazla üretimlerini fiyatların genelde en düşük olduğu hasat zamanı haksız bir şekilde satmaya zorlanmaktadır. Ürün senedi ile finansman ise, küçük toprak sahiplerinin fazla üretimlerini fiyatların daha yüksek olduğu sonraki bir tarihte satmak üzere modern bir depoda güvenli bir şekilde saklamasına olanak sağlamaktadır. Ayrıca bu finansman türü, hanehalkı tüketim ve yatırım ihtiyaçlarını finanse etmek amacıyla kullanacakları kredileri güvence altına almak için ürününü teminat olarak kullanmaya izin vermektedir (Miranda vd., 2019:629-630).

Bunun yanında, ürün senedinin tacirler ve ihracatçılar için de faydaları bulunmaktadır. Tacirler ve ihracatçılar da ürüne ilişkin dokümanlar karşılığında borç alabilmekte ve bankalardan kredi kullanabilmektedir (Tosun vd., 2014:245).

İyi gelişmiş bir ürün senedi sistemi, aşağıdaki temel unsurları içermektedir (Hollinger vd., 2009:23):

- Etkin bir yasal ve düzenleyici çerçeve,
- Bir düzenleyici ve denetleyici kurum,
- Lisanslı ve denetlenen depolar,
- Sigorta ve finansal performans garantileri,
- Ürün senedi kullanımına aşina olan bankalar.

Şekil 2: İyi Gelişmiş Bir Ürün Senedi Sisteminin Unsurları (Hollinger ve Diğerleri, S. 24'ten alınmıştır.)

Finans dünyası, kredilendirme faaliyetine girmeden önce sisteme yüksek düzeyde güven duymak istediğinden, güven ürün senedi finansmanın temel bileşenidir (Hollinger vd., 2009:23). Gelişmekte olan ülkelerdeki bankalar, güvenilir kurumsal borçlu bulma, teminat ve haciz işlemleri gibi konulardan dolayı kredi verme konusunda sıkıntılar yaşamaktadır. Ürün senedi finansmanı, bankaların yerel kredi pazarlarına girişlerini artırmak için önemli bir yol sağlamaktadır (IFC, 2013:1-2).

2.1. Elektronik Ürün Senetleri (ELÜS)

Ülkemizdeki ELÜS uygulamasına ilişkin literatür tarandığında, lisanslı depoculuk sistemi ve ELÜS uygulamaları hakkında bilgi veren aşağıdaki çalışmalara rastlanmıştır.

Nacak, Adanacioğlu ve Çelimli'nin yapmış olduğu çalışmada (2016), elektronik ürün senetlerinin alınıp satıldığı elektronik platformların işleyişi pamuk örneği üzerinden açıklanmış ve ELÜS'lerin tarım ürünleri piyasalarına etkileri, bir finansal yatırım aracına dönüşme ve yayılma potansiyeli tartışılmıştır. Bu kapsamda, bir finansal araç haline gelmeye başlayan ELÜS'ün sadece sektördeki aktörlerin değil yatırımcıların da faydalandığı bir ürün olarak tarım ürünleri ticaretini dar bir çerçeveden kurtaran bir model olduğu, üreticilerin finansman imkanını genişlettiği ve teminatların güvenli ve likit olması sayesinde bankaların kredi kullandırımını kolaylaştırdığı belirtilmiştir. Ayrıca, yeni bir yatırım aracı olması nedeniyle gerçek tarafların bu piyasayı tercih etmesinin sağlanması, bankaların ELÜS'leri finansman aracı olarak kabul edip yaygınlaştırmak için çalışmaları ve ELÜS alım satımlarının yatırımcılar açısından tek bir platform üzerinden yapılması önerilmiştir.

Gün ve Tahsin yapmış oldukları çalışmada (2019), emtia piyasalarında derinleşmenin sağlanması için Ürün İhtisas Borsası'nın önemine değinmiştir. Çalışmada, ELÜS'lere ilişkin kurumsal mekanizmaların varlığına rağmen,

Ülkemizde ELÜS temelli işlem hacminin oldukça düşük olduğu ve resmi ve özel kuruluşlar arasında güçlü bir uyum olmadığı tespit edilmiştir. Ayrıca, yasal düzenlemelerin üzerinden on yılı aşkın bir süre geçmesine rağmen, lisanslı depoculuk sisteminin kullanım ve kapasite olarak istenilen düzeye ulaşmadığı, vadeli ELÜS işlemlerinin henüz gerçekleştirilemediği, spot ELÜS işlemlerinin ise sisteme konu ürünler içinde düşük bir orana sahip olduğu belirtilmiştir. Ancak, son yıllarda konuya ilişkin devlet destekleri ile birlikte spot ELÜS piyasasındaki işlemlerde artış olduğu, Ürün İhtisas Borsasının kurulmasının da piyasanın derinleşmesine katkı sunduğu ifade edilmiştir.

Ergin ve Bal (2020) çalışmalarında, lisanslı depoculuk sistemi ve sistemin yararlarına, ELÜS'ün işleyişine, ayrıca lisanslı depoculuğa yönelik devlet teşvik ve desteklerine değinmiştir.

Aydın (2021) ve Kazancı (2020) tarafından yapılan çalışmalarda ise, ELÜS İslam Hukuku açısından incelenmiştir. Kazancı, dayanak varlık olarak ELÜS kullanılarak sukuk ihraçlarının yapılması durumunda katılım bankacılığına, üreticilere, araçlara ve kooperatiflere finansman imkânı sağlanacağını, sukuk yatırımcılarının yatırımları ile bu sektörlere destek vermiş olacağını ve faizsiz kazanç elde edebileceklerini belirtmiştir. Aydın ise, ELÜS'ün İslam hukukuna uygun üretilebilecek elektronik senetlerin öncüsü konumunda olduğunu belirtmiştir.

Kılıçarslan ve Sucu (2021) tarafından yapılan çalışmada, TÜRİB'de ELÜS olarak gerçekleşen işlemler ile ticaret borsaları satış salonlarında gerçekleşen işlemler arasındaki işlem maliyet farklılıkları araştırılmıştır. Çalışmada, ticaret borsalarında uygulama ile işlem maliyetlerinin TÜRİB'e göre yüksek olduğu görülmüştür. Spot satışta işlem maliyetlerinde ELÜS'e avantaj sağlayan temel unsurun, lisanslı depoculuk sistemine yönelik devlet teşvikleri ve düşük işlem maliyetleri ile piyasalar arasındaki fiyat farklılıklarının olduğu tespit edilmiştir.

Nesnelerin interneti ve bilgilerin şifrelenmesi konusunda süregelen teknolojik gelişmeler, basılı ürün senedinden elektronik ürün senedine geçiş konusunda bir imkan yaratmıştır. Elektronik ürün senedi, ürün senedine ilişkin önemli ticari verilerin etkin bir bileşimini sunan bilgisayar veri teknolojisini temel almaktadır. Bu veri, malın adı, türü, miktarı, ağırlığı, üreticisi, kalite denetleme standartları gibi temel göstergeleri kapsamaktadır. Ayrıca, elektronik ürün senetleri, ölçeklenebilir dijital varlıklar olduğundan, farklı ticari depolama senaryolarının temel ihtiyaçlarına göre bu senetlerin veri boyutları değiştirilebilmekte, genişletilebilmekte ve buna eklemeye yapılabilmektedir. Öte yandan, elektronik ürün senetleri, verilerin izlenebilirliği konusunda etkin bir kanıt olma özelliği taşımaktadır (Lei ve Haiying, 2020:35).

Lisanslı depoya kabul edilen her ürüne karşılık, lisanslı depo işletmesince söz konusu ürünün mülkiyetini temsil eden ürün senedi düzenlenmektedir. 5300 sayılı Kanunda bu ürün senetlerinin basılı veya elektronik olarak düzenlenebileceği hüküm altına alınmıştır. Sistem ilk olarak basılı ürün senetleri ile uygulamaya geçmiştir. Ancak 2014 yılından itibaren basılı ürün senedi uygulamasına tamamen son verilmiş ve tüm lisanslı depolarda ELÜS uygulamasına geçilmiştir. ELÜS'ler Ticaret Bakanlığı'nca elektronik kayıt kuruluşu olarak yetkilendirilen MKK tarafından kurulan sistem üzerinden lisanslı depo işletmelerince oluşturulmaktadır. Bu senetlere bağlı tüm işlemler ve haklar MKK tarafından kayden izlenmektedir.

TÜRİB, lisanslı depolarda muhafaza edilen tarım ürünlerini temsil eden ELÜS'lerin ülke çapında tek bir platform üzerinden işlem gördüğü Borsa'dır. TÜRİB'in kuruluşuna 06/04/2017 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan Bakanlar Kurulu Kararı ile izin verilmiştir.

Merkezi Ankara'da olmak üzere 100 milyon TL sermaye ile kurulan TÜRİB'in ortakları; Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği, 53 adet Ticaret Borsası, Toprak Mahsulleri Ofisi, Borsa İstanbul, Takasbank, MKK, T.C. Ziraat Bankası, Türkiye Vakıflar Bankası ile Türkiye Halk Bankası'dır. TÜRİB, faaliyet izninin 26/07/2019 tarihli ve 30843 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanması ile faaliyetlerine başlamıştır.

TÜRİB ile birlikte; elektronik ürün senetlerinin alım ve satımı tamamen elektronik ortamda hızlı ve güvenilir biçimde tek bir platformda yapılmaya başlanmıştır. Böylece çok sayıda alıcı ve satıcının bulunduğu gelişmiş bir tarım ürünleri piyasası ortaya çıkmıştır.

Lisanslı depolara ürünlerini teslim eden ve bunun karşılığında ürün senedini alan mudiler, diledikleri zaman ellerindeki ürünü TÜRİB'de satabilmektedir. Tacirler ve sanayiciler ise ihtiyaç duydukları miktar ve kalitedeki ürünleri ürün senetleri vasıtasıyla tedarik edebilmektedir. Ürün sahipleri, ELÜS'ün iptali ve talep halinde yetkili sınıflandırıcı laboratuvarınca çıkış analizi yapılarak ürünlerini teslim alabilmektedir. Lisanslı depo işletmecisi, mudinin talebi üzerine, hukuken geçerli bir mazereti olmadıkça gecikmeksizin ürünü teslim etmelidir. Ürünün tesliminde depo, bu ürüne ait ürün senedini iptal etmektedir. Mudilerin ellerindeki ürün senetlerini satmak yerine teminat olarak göstererek karşılığında bankalardan kredi kullanma imkânı da bulunmaktadır (ATB, 7).

Öte yandan, lisanslı depoculuk sisteminin teşvik edilmesine katkı sağlamayı amaçlayan vergi düzenlemeleri de yapılmıştır. İlk kez 2009 yılında yapılan düzenleme ile, lisanslı depolara tevdi edilen ürünleri temsil eden elektronik ürün senetlerinin el değiştirmesinden doğan kazançlar gelir ve kurumlar vergisinden belli bir

süreye istisna tutulmuştur. 18/01/2019 tarihli ve 30659 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan 7161 sayılı Vergi Kanunları ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun ile bu istisnalar 31/12/2023 tarihine kadar uzatılmıştır. Bu kapsamda;

- Lisanslı depoya tevdi edilen ürünler karşılığında oluşturulan elektronik ürün senetlerinin el değiştirmesinden doğan kazançlar 31/12/2023 tarihine kadar zirai stopaj ile gelir vergisi ve kurumlar vergisinden istisna tutulmuştur. Bu kapsamda ürünlerini lisanslı depoya koyan ve ELÜS olarak satan üreticilerden zirai stopaj ve ELÜS alım satımı yapan tacir ve sanayicilerden de gelir/kurumlar vergisi alınmamaktadır.
- Ürünlerin lisanslı depolara ilk tesliminde, elektronik ürün senedi el değiştirmeden aynı mudi tarafından ürünün depodan çıkarılmasında ve elektronik ürün senetlerinin TÜRİB’deki alım satım işlemlerinde katma değer vergisi (KDV) istisnası getirilmiştir. (Elektronik ürün senedinin TÜRİB’de işlem görerek el değiştirmesinin ardından son mudi tarafından depodan çıkarılmasında KDV ödenmektedir.)
- Lisanslı depo işletmesi ile mudi arasında yapılan sözleşmeler ve ürün senetleri damga vergisinden istisna tutulmuştur.

Lisanslı depoculuğun ve dolayısıyla ELÜS sisteminin gelişmesi amacıyla teşvik mekanizmalarının yanı sıra kamusal politika belgelerinde de çeşitli tedbirler öngörülmektedir. 2019-2023 yıllarını kapsayan On Birinci Kalkınma Planında rekabetçi üretim ve verimlilik hedefi doğrultusunda etkin bir tarım sektörünün oluşturulması amaçlanmıştır. Planda, lisanslı depoculuk sisteminin yaygınlaştırılması amacıyla çeşitli politika ve tedbirler belirlenmiştir. Bu

kapsamda, ürün muhafaza ve analiz desteklerinin artırılması, Toprak Mahsulleri Ofisinin hububat alım işlemlerinin lisanslı depolar ve elektronik ürün senedi yoluyla yapılması ve emtia murabahası işlemlerinin yurt içinde gerçekleştirilebilmesi için kira sertifikasına, elektronik ürün senedine veya hisse senedi portföyüne dayalı platformların oluşturulmasının sağlanmasına yönelik tedbirler oluşturulmuştur. Bu politika ve tedbirler çerçevesinde lisanslı depo sayısının 2023 yılında 140’a ulaşması hedeflenmiştir (On Birinci Kalkınma Planı, 2019).

Ayrıca, Onuncu Kalkınma Planı kapsamında hazırlanan İstanbul Uluslararası Finans Merkezi Programı Eylem Planında da, lisanslı depoculuk ve elektronik ürün senedi altyapısının geliştirilmesi bir eylem olarak belirlenmiştir. Bu eylem ile, Ürün İhtisas Borsasının kurulması ve faaliyete geçmesi ve ELÜS’lerin alternatif bir yatırım aracı haline gelmesi hedeflenmiştir (İstanbul Uluslararası Finans Merkezi Programı Eylem Planı, 2014).

Öte yandan, ELÜS’lerin bankalarca teminat olarak kabulüne ilişkin 2021 yılında bir mevzuat değişikliği de yapılmıştır. Kredilerin Sınıflandırılması ve Bunlar İçin Ayrılacak Karşılıklara İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmeliğin 13. maddesinde yapılan değişiklik uyarınca, TFRS 9 uygulamayan bankaların elektronik ürün senetlerini üçüncü grup teminat yerine ikinci grup teminat olarak gruplandırması öngörülmüştür.

2.2. ELÜS Rehni Karşılığı Kullanılan Kredilerin Analizi

Ürünün lisanslı depoculuk sistemine girişi, ELÜS oluşumu ile gerçekleşmektedir. Bu anlamda, ancak ELÜS oluşmuş bir ürün lisanslı depoculuk sistemi içerisinde işlem görebilmektedir. Aşağıdaki tablolarda, son üç yıldaki ELÜS işlem adedi, hacmi ve miktarı gösterilmiştir (Takasbank, 2021).

Tablo 3: 2018 yılı Borsa Bazında ELÜS İşlemleri

	İşlem Adedi	İşlem Hacmi (TL)	İşlem Miktarı (Ton)
Gaziantep Ticaret Borsası	22.975	702.796.690	680.893
Konya Ticaret Borsası	32.494	1.357.631.526	1.336.627
Lüleburgaz Ticaret Borsası	1.518	45.320.953	43.980
Ankara Ticaret Borsası	1.045	29.734.435	29.362
Bandırma Ticaret Borsası	19	6.140.388	2.632
Polatlı Ticaret Borsası	3.565	77.690.597	75.735
Adana Ticaret Borsası	11.270	537.487.376	540.040
Toplam	72.886	2.756.801.966	2.709.269

Sistemin yaygınlaşmaya başladığı 2018 yılında ELÜS işlemleri halen yetkilendirilmiş ticaret borsaları üzerinden gerçekleşmekteydi. Tablo 3'de yer aldığı üzere Konya Ticaret Borsası diğer borsalara göre işlem adedi, işlem hacmi ve işlem miktarı açısından işlemlerin neredeyse yarısına sahip olup, ilk sırada yer almaktadır.

Tablo 4: 2019 yılı ELÜS İşlemleri

	İşlem Adedi	İşlem Hacmi (TL)	İşlem Miktarı (Ton)
TÜRİB	82.330	3.062.569.554,25	2.419.403
Diğer Borsalar	59.463	3.391.713.087,69	2.710.809
Toplam	141.793	6.454.282.641,94	5.130.212

* 26/07/2019 Türkiye Ürün İhtisas Borsasına Geçiş

2019 yılında TÜRİB faaliyete geçene kadar, ELÜS işlemleri yetkilendirilmiş ticaret borsaları üzerinden yapılmıştır. TÜRİB'in faaliyete geçmesi ile birlikte, işlemler tamamen TÜRİB çatısı altında gerçekleşmeye başlamıştır.

Tablo 5: 2020 yılı ELÜS İşlemleri

	İşlem Adedi	İşlem Hacmi (TL)	İşlem Miktarı (Ton)
TÜRİB	117.366	11.423.374.892,96	7.163.079
Toplam	117.366	11.423.374.892,96	7.163.079

Tablolar incelendiğinde, ELÜS işlem hacminin son üç yılda hızla yükseldiği görülmektedir. 2019 yılında ELÜS işlem hacmi bir önceki yıla göre yaklaşık üç kat, 2020 yılında ise bir önceki yıla göre yaklaşık iki kat artmıştır.

Lisanslı depolara ürün teslim eden mudilerin, bankada ürün miktarını gösterecek bir yatırım hesabı açması gerekmektedir. Bankalar bu yönüyle, ELÜS'lerin alım-satımı için aracı kuruluş görevi üstlenmiştir. Halihazırda 12 banka tarafından söz konusu işlemler gerçekleştirilmektedir.

Analize konu ELÜS alım ve satımlarına ilişkin işlem hacmi, ELÜS rehni karşılığı kullanılan kredi miktarı ve tarımsal kredi miktarı verileri, konunun uzmanları ve uygulayıcılardan edinilmiştir.

Söz konusu bankaların 2020 yılı ELÜS alım ve satımlarına ilişkin işlem hacimleri aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

Tablo 6: 2020 Yılı Bankalar ELÜS İşlem Hacmi

	ELÜS İşlem Hacmi (TL)	Sektördeki Payı ~ (%)
Banka 1	16.593.917.274	72,63
Banka 2	1.453.842.975	6,36
Banka 3	1.151.081.045	5,04
Banka 4	841.019.442	3,68
Banka 5	714.481.651	3,13
Banka 6	680.746.630	2,98
Banka 7	433.250.326	1,90
Banka 8	360.998.205	1,58
Banka 9	275.602.174	1,21
Banka 10	228.264.735	1,00
Banka 11	107.790.931	0,47
Banka 12	5.754.399	0,03
Toplam	22.846.749.786	100,00

ELÜS alım ve satımlarından doğan 2020 yılı işlem hacmi yaklaşık 23 milyar TL'dir. Bunun 16,5 milyar TL'si Banka 1'e, 1,4 milyar TL'si Banka 2'ye aittir. Sektördeki işlem hacminin %79'u bu iki banka üzerinden gerçekleşmektedir. Dolayısıyla çalışmada örneklem olarak Banka 1 ve Banka 2'den elde edilen veriler kullanılmıştır.

ELÜS'lerin lisanslı depoculuk sistemi içindeki rollerinden birisi de teminat fonksiyonudur. Ürün sahipleri sahip oldukları ELÜS'leri teminat olarak göstererek bankalardan kredi alma olanağına sahip olmakta ve böylece alternatif bir finansmana erişim kanalı ortaya çıkmaktadır.

Bu kanalın üreticilerce etkin bir şekilde kullanılabilmesi amacıyla, 2020 yılı başında yeni bir teşvik mekanizması getirilmiştir. 02/01/2020 tarihli ve 2015 sayılı "T.C. Ziraat Bankası A.Ş. ve Tarım Kredi Kooperatiflerince Tarımsal Üretim Dair Düşük Faizli Yatırım ve İşletme Kredisi Kullanılmasına İlişkin Karar", 03/01/2020 tarihli ve 30997 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

Karar uyarınca, lisanslı depolarda muhafaza edilen ürünler karşılığında ihraç edilen elektronik ürün senetlerinin rehni karşılığında kredi kullanan üreticilerin ve tarımsal amaçlı üretim kooperatif ve birliklerinin ödeyeceği kredi faizinin tamamı devletçe karşılanmaktadır. Kararda "Tarımsal amaçlı kooperatif" ifadesi kullanıldığından tarım satış kooperatifleri kapsam dışında kalmıştır.

Kararda söz konusu kredilerin üst limiti 5.000.000 TL olarak belirlenmiş ve ELÜS tutarının %75'ine kadar azami 9 ay vadeli olarak kullanılacağı öngörülmüştür.

Banka 1 ve Banka 2 açısından, tarımsal krediler içinde ELÜS rehni karşılığı kredilerin durumu aşağıdaki tablolarda gösterilmiştir:

Tablo 7: Banka 1 Tarafından Kullanılan Tarımsal Krediler ve ELÜS Rehni Karşılığı Krediler

	2018 Yılı	2019 Yılı	2020 Yılı
(1) Toplam ELÜS Kredisi (~milyon TL)	45	60	140
(2) Toplam Kredi Bakiyesi* (~milyon TL)	29.000	35.000	47.500
Toplam Kredi İçindeki Pay (1/2)	0,0015%	0,0017%	0,0029%
Yıllar İtibariyle Artış (1)	-	33%	133%
Yıllar İtibariyle Artış (2)	-	20%	35%

*Toplam Kredi Bakiyesi, gerçek ve tüzel kişilere kısa vadeli (1 yıl ve daha az) kullanılan tarımsal işletme kredilerini ifade etmektedir.

Tablonun incelenmesinden, ELÜS karşılığı kullanılan kredilerin toplam tarımsal krediler içindeki payının düşük olduğu, yıllar itibariyle artış eğiliminde olduğu, ayrıca toplam kredilerden daha hızlı arttığı görülmektedir.

Banka 1, rehnedilen ELÜS'ün %75'ine kadar kredi verilebilmesini öngördüğünden, Bankaca söz konusu azami tutar kadar kredi verildiği varsayılırsa;

2018 yılında (45 milyon x 100) / 75 = 60 milyon TL değerindeki ELÜS karşılığında 45 milyon TL'lik; 2019 yılında (60 milyon x 100) / 75 = 80 milyon TL değerindeki ELÜS karşılığında 60 milyon TL'lik ve 2020 yılında (140 milyon x 100) / 75 = 186,6 milyon TL değerindeki ELÜS karşılığında 140 milyon TL'lik kredi kullanıldığı sonucuna ulaşılmaktadır.

Tablo 8: Banka 2 Tarafından Kullanılan Tarımsal Krediler ve ELÜS Rehni Karşılığı Krediler

	2018 Yılı	2019 Yılı	2020 Yılı
(1) Toplam ELÜS Kredisi (~milyon TL)	14	37,8	74
(2) Toplam Kredi Bakiyesi* (~milyon TL)	12.600	13.200	15.000
Toplam Kredi İçindeki Pay (1/2)	0,11%	0,29%	0,49%
Yıllar İtibariyle Artış (1)	-	170%	95%
Yıllar İtibariyle Artış (2)	-	4,7%	13,3%

*Toplam Kredi Bakiyesi, gerçek ve tüzel kişilere kısa vadeli (1 yıl ve daha az) kullanılan tarımsal işletme kredilerini ifade etmektedir.

Tablonun incelenmesinden, ELÜS karşılığı kullanılan kredilerin toplam tarımsal krediler içindeki payının düşük olduğu, yıllar itibariyle artış eğiliminde olduğu, ayrıca toplam kredilerden daha hızlı arttığı görülmektedir.

Banka 2 tarafından, rehnedilen ELÜS'ün %70'ine kadar kredi verilebilmesi öngörüldüğünden, Bankaca söz konusu azami tutar kadar kredi verildiği varsayılırsa;

- 2018 yılında (14 milyon x 100) / 70 = 20 milyon TL değerindeki ELÜS karşılığında 14 milyon TL'lik,
- 2019 yılında (37,8 milyon x 100) / 70 = 54 milyon TL değerindeki ELÜS karşılığında 37,8 milyon TL'lik ve

- 2020 yılında (74 milyon x 100) / 70 = 105 milyon TL değerindeki ELÜS karşılığında 74 milyon TL'lik kredi kullanıldığı sonucuna ulaşılmaktadır.

Rehne konu olan ELÜS'lerin ihraç edilen toplam ELÜS içindeki payı aşağıdaki şekilde hesaplanabilecektir:

- (1) Her iki bankanın 2018 yılında rehne konu olan ELÜS değeri: 60 + 20 = 80 milyon TL
- (2) 2018 yılı ihraç edilen ELÜS değeri: 2,7 milyar TL
- (1/2) %0,029

- (1) Her iki bankanın 2019 yılında rehne konu olan ELÜS değeri: 80 + 54 = 134 milyon TL
- (2) 2019 yılı ihraç edilen ELÜS değeri: 6,4 milyar TL
- (1/2) %0,020

- (1) Her iki bankanın 2020 yılında rehne konu olan ELÜS değeri: 186,6 + 105 = 291,6 milyon TL
- (2) 2020 yılı ihraç edilen ELÜS değeri: 11,4 milyar TL
- (1/2) %0,025

Yukarıdaki veriler incelendiğinde, rehne konu olan ELÜS'lerin ihraç edilen toplam ELÜS içindeki payının, 2018 yılında %0,029, 2019 yılında %0,020 ve 2020 yılında % 0,025 olmak üzere genel itibariyle aynı kaldığı görülmektedir.

Çalışmada paylaşılan verilerden, aşağıdaki bulgulara ulaşılmıştır:

- Yıllar itibariyle ihraç edilen ELÜS hacmi ve rehne konu olan ELÜS hacmi artmakta, ancak

rehne konu olan ELÜS hacminin toplam ihraç edilen ELÜS hacmine oranı artmamaktadır.

- Toplam tarımsal krediler arttıkça ELÜS rehni karşılığında kullanılan krediler de artmaktadır.
- ELÜS rehni karşılığında kullanılan kredilerin artış hızı toplam tarımsal kredilerin artış hızından fazladır.
- ELÜS karşılığı kredilerin toplam tarımsal krediler içindeki payı düşüktür.
- Lisanslı depoculuk sistemi depolama kapasitesi arttıkça ELÜS işlem hacmi ve rehne konu olan ELÜS miktarı artmaktadır.

Söz konusu bulgulara yönelik aşağıdaki değerlendirmeler yapılabilecektir:

Lisanslı depoculuk sistemindeki depolama kapasitesinin artışı, sistemin doğası gereği ELÜS işlem hacminin de artması sonucunu doğurmaktadır. Öte yandan, rehne konu olan ELÜS hacminin de artması, ELÜS karşılığı kredi kullanım imkanının yıllar itibariyle daha çok kullanıldığını göstermektedir. Ancak, söz konusu hesaplamalar incelendiğinde, rehne konu olan ELÜS hacminin toplam ihraç edilen ELÜS hacmine oranının artmadığı görülmektedir. Buradan, ELÜS rehni karşılığında kredi kullanım imkanının, lisanslı depoculuk sisteminin hızlı gelişimine kıyasla daha sınırlı kullanıldığı sonucuna ulaşılabilecektir.

ELÜS karşılığı kullanılan kredilerdeki artışın kullanılan diğer tarımsal kredilerin artış hızından fazla olması, bu kredinin sağladığı imkanlar ile diğer tarımsal kredilere kıyasla, bu kredilerle beraber ya da münferit olarak kullanımının daha çok tercih edildiğini göstermektedir. Ancak, toplam tarımsal krediler içinde ELÜS karşılığı kullanılan kredi hacminin görece azlığı, rehne konu olan ELÜS hacminin de toplam ihraç edilen ELÜS hacmi içerisinde yine görece az olması ve yıllar itibariyle de artmaması da göz önünde bulundurulduğunda, bu imkanın ELÜS sahiplerince henüz yeterince kullanılmadığını ortaya koymaktadır.

Öte yandan, ELÜS rehni karşılığı kredi kullandırımına ilişkin 2020 yılında yürürlüğe giren “sıfır faiz” teşvikinin, bu imkanın kullanılmasına yönelik olumlu bir etki yaptığı gözlemlenmiştir.

SONUÇ

Lisanslı depoculuk sistemi, tarımsal ürün ticaretine getirdiği standartlar ve güvenli ticaret için koyduğu kurallar ile, sağlıklı bir arz ve talep mekanizmasının oluşumuna önemli katkılar sağlamaktadır. Lisanslı depoculuk sisteminin temelini ELÜS'ler oluşturmakta ve işlemlerin ELÜS üzerinden yürütülmesi gerek sektöre gerek kullanıcılara önemli faydalar sağlamaktadır. Bu faydalardan birisi de ELÜS'lerin üreticilerin ve diğer ürün senedi sahiplerinin finansmana erişimini kolaylaştırmaya yönelik fonksiyonudur. Bu çerçevede ELÜS'ler üreticilere fiilen lisanslı depolara teslim ettikleri ürünlerini yıl boyu istedikleri fiyat döneminde pazarlama imkanı sağlamaktadır. Ayrıca, ELÜS'ler teminat fonksiyonu ile üreticilerin ve diğer ürün senedi sahiplerinin ELÜS'lerini rehin vererek finansman ihtiyaçlarını karşılama olanağını sunmaktadır. Çalışmada elde edilen bulgulardan, ELÜS rehni karşılığında kredi kullanımı imkanının yıllar içinde daha çok kullanılmaya başlandığı ancak ELÜS sahipleri arasında henüz yaygın bir finansman yöntemi olmadığı görülmüştür. Halihazırda özellikle tarımsal üreticilere sunulan çok sayıda kredi imkanının olması, ELÜS rehni karşılığı kullandırılan kredilerin -teşvik kapsamında- belli bir oranla sınırlandırılmış olması ve bankalarca ELÜS rehninin diğer teminat unsurları ile birlikte değerlendirilmesi yönündeki eğilim bu duruma etki eden faktörler olarak değerlendirilebilecektir. Özellikle bankaların, lisanslı depoculuk sisteminin güvenli yapısını da dikkate alarak ELÜS'leri başlıbaşına bir teminat olarak kabul etme konusunda daha istekli olmaları durumunda, söz konusu kredi imkanının çok daha fazla

kullanılabileceği düşünülmektedir. Öte yandan, üreticilerin düşük meblağda kredi kullanımı için bile bir taşınmazını rehin olarak göstermesi gibi teminat sorunlarına getirebileceği çözüm ve lisanslı depoculuk sisteminin derinleşmesine yapacağı katkılar ile ELÜS rehni karşılığı kredi kullanım imkanı, sektör için faydalı bir mekanizma olarak değerlendirilebilecektir.

ELÜS'lerin teminat olarak kullanımının artması, lisanslı depoculuk sisteminin yaygınlaşması ile de bağlantılıdır. Sisteme yönelik devlet teşviklerinin verilmesi ve sistemin faydalarına yönelik sektör paydaşlarının farkındalığının artması ile son yıllarda faaliyete geçen lisanslı depo sayısı artmıştır. Ancak, yalnızca teşvik ve destek mekanizmalarının sistemi istenilen düzeye ulaştırmadığı görülmektedir. Özellikle politika yapıcıları tarafından üreticiler ve yatırımcılar nezdinde sistemin bilinirliğinin artırılması yönündeki çalışmalara ağırlık verilmesi gerekmektedir. Ayrıca, uzun süre depolanabilen temel veya işlenmiş tarım ürünlerini konu alan lisanslı depoculuk sisteminde, halihazırda sekiz ürün depolanabilmektedir. Depolanılan ürün çeşidinin artırılmasına yönelik çalışmalar yapılması sistemin kapsadığı ürün grubunu genişletecek ve dolayısıyla işlem hacmini de artıracaktır. Bu tedbirler sistemin yaygınlaşmasına katkı sunarak ELÜS'lerin alternatif bir yatırım aracı olarak piyasada daha fazla kullanılmasını sağlayabilecektir.

Öte yandan, finansal açıdan sistemin birincil aktörü olan bankalar ve diğer finansman kuruluşlarının ELÜS'lerin teminat olarak kabul etmelerini kolaylaştırıcı mekanizmaların da kamu otoritelerince uygulamaya alınması önemlidir. Böylece, ELÜS rehni karşılığı kredi imkanının daha etkin kullanımı ve bunun sonucunda da işletmelerin finansmana erişiminin kolaylaştırılmasına katkı sağlanması mümkün olabilecektir.

Kaynakça

- Ankara Ticaret Borsası (ATB) (2021), Lisanslı Depoculuk, <https://www.ankaratb.org.tr>.
- Aydın, A. (2021), Elektronik Ürün Senedi (ELÜS) ve İslam Hukuku Açısından Tahlili, *Journal of Commercial & Intellectual Property Law (TFM)*, 7(1), 21-36.
- Deniz, M., Özçelebi, O. ve Hobikoğlu, E. (2011), Küresel Rekabet Koşullarında Türkiye’de Lisanslı Depoculuğun Gelişmesinin Türk Tarım Ürünlerinin Rekabet Gücüne Etkisi, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 61(2), 165-186.
- DOĞAKA (T.C. Doğu Akdeniz Kalkınma Ajansı) (2014), Tarım Ürünleri Lisanslı Depoculuk Araştırması ve Ön Fizibilite Çalışması, <https://www.kalkinmakutuphanesi.gov.tr>.
- Erbay, R. (2007), Lisanslı Depoculuğun ve Teslimata Bağlı İşlemlerin Türkiye Tarım Ürünleri Piyasasına ve Vadeli İşlemlere Olası Etkileri, *İstanbul Ticaret Odası Yayınları*.
- Ergin, A. ve Bal, E. (2020), Türkiye’de Lisanslı Depoculuk Sistemi, Elektronik Ürün Senedi ve Türkiye İhtisas Borsası, *Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Dergisi*, 3(4), 261-272.
- Gaziantep Ticaret Borsası (GTB) (2015), Hububat Lisanslı Depoculuk İşletmesi Fizibilite Raporu, <https://www.gtb.org.tr>.
- Gün, N. ve Tahsin, E. (2019), Role of Electronic Warehouse Receipt System in Development of Commodity Exchanges: An Assessment for Turkey, *Tarım Ekonomisi Araştırmaları Dergisi (TEAD)*, 5(1), 9-24.
- Hollinger, F., Rutten, L. ve Kiriakov, K. (2009), The use of warehouse receipt finance in agriculture in transition countries (Technical Report). Washington, DC: The World Bank, <https://www.fao.org>.
- International Finance Corporation (IFC) (2013), Warehouse finance and warehouse receipt systems: A guide for financial institutions in emerging economies. (Technical Report). Washington, DC: The World Bank, <https://www.fao.org>.
- İstanbul Uluslararası Finans Merkezi Programı Eylem Planı (2014-2018), 2014, Kalkınma Bakanlığı, <https://www.sbb.gov.tr>
- Karabaş, S. ve Gürler, Z. (2010), Lisanslı Depoculuk Sisteminin İşleyişi ve Türkiye’de Uygulanabilirliği, *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 5(1), 196-210.
- Kazancı, F. (2021), Sukuk İhraçlarına Yeni Bir Dayanak Varlık Önerisi Olarak Elektronik Ürün Senetleri (ELÜS), 11(1), 169-202.
- Kılıçarslan, A. ve Sucu, M. (2021), Ticaret Borsası ve Ürün İhtisas Borsasında İşlem Maliyetleri: Karşılaştırmalı Bir Uygulama, *Sakarya İktisat Dergisi*, 10(3), 257-274.
- Kovacevic, V., Zakic, V., Milovanovic, M., Subic, J. ve Ješovnik, M. (2016), Electronic Warehouse Receipts Registry as a Step From Paper to Electronic Warehouse Receipts, *Economics of Agriculture*, 63(3), 801-815.
- Lei, S. ve Haiying, W. (2020), Analysis on Electronic Warehouse Receipt of Bulk Commodity in Supply Chain Finance Practice, 2020 International Conference on Computer Information and Big Data Applications, 33-36.
- Miranda, M., Mulangu, F. ve Kemeze, F. (2019), Warehouse Receipt Financing for Smallholders in Developing Countries: Challenges and Limitations, *Agricultural Economics*, 50(5), 629-641.
- Nacak, P., Adanacioğlu, H. ve Çelimli, S. (2016), Tarım Ürünleri Ticaretinde Elektronik Ürün Senedi Uygulaması: Pamuk Örneği, VII. Ulusal Tarım Ekonomisi Kongresi, 643-652. <https://www.researchgate.net>
- On Birinci Kalkınma Planı (2019), Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, <https://www.sbb.gov.tr>
- Takasbank (2021), Elektronik Ürün Senedi İşlem Hacimleri ve Adetleri, <https://www.Takasbank.com.tr>.
- Ticaret Bakanlığı, (2021). Kuruluş İzni ve Lisans Alan Lisanslı Depo İşletmeleri, <https://ticaret.gov.tr>
- Ticaret Bakanlığı, (2021). İstatistiklerle Lisanslı Depoculuk, <https://www.ticaret.gov.tr>
- Tosun, D., Savran, K., Niyaz, Ö., Keskin, B. ve Demirbaş, N. (2014), The Evaluation of The Warehouse Receipt System For Agro-Food Products in Turkey, *Anadolu Tarım Bilimleri Dergisi*, 2014, 29(3):240-247.